

Author: Wesselényi-Garay, Andor
Affiliation: Széchenyi Egyetem, University of Győr
Title: BEYOND FIATFALVA DAM ARE NO TROUT,
NOR WEALTHY MEN

Citation: Metszet, Vol 15, No 5 (2024), pp 26-33

<https://doi.org/10.33268/Met.2024.5.2>

Received: 23 July 2024

Accepted: 06 September 2024

Published: 7 October 2024

UGRON PALACE RESTORATION, FIATFALVA,
TRANSYLVANIA, ROMANIA; ARCHITECT:
MIKLÓS KÖLLŐ

Commenting on the state of contemporary architecture in Transylvania leads to certain contradictions, a falling ethnic Hungarian population, abandoned rural buildings, palaces, barns and churches. Maybe there are no contemporary buildings, only restoration projects, or the act of restoration acts as a contemporary indicator of new beginnings. Elements of the design being executed in stainless steel or glazed installations are signs of high-tech architecture.

01

„A FIATFALVI GÁTON TÚL SE PISZTRÁNG, SE NÁBOB”

AZ UGRON-KASTÉLY FELÚJÍTÁSA | FIATFALVA, ERDÉLY

ENDO GÁM CSALÁDOK

—Sűrű a történelem levegője a fiatfalvi Ugron-kastély falai között. A birtok megfordult szinte az összes erdélyi nemesi család kezén az évszázadok során. Első említése 1466-ból származik, amikor egy dokumentum a fiatfalvi Geréb családról nyilatkozik, amelynek a 15. századtól állt udvarháza a mai kastély területén. 1625-ben Geréb András – Bethlen Gábor testőrkapitánya – alakítja újjá kőből az apja, György által épített, de összeomlott udvarházat. Valószínű, hogy ekkor alakult ki a fallal körített, laza udvaros, négy saroktornyos kastélyelrendezés, amely még szerepelt az 1763-as első topográfiai felméréseken is. 1805-ben leltár készült a várról, amely a Bethlen Julianna halála utáni állapotot rögzítette (Conscriptio Portionis Possessionariae Fiatfalviensis-1805) – immáron L alakú elrendezéssel. A feljegyzés szerint a kastély elhagyott és elhanyagolt volt, a feljegyzők gyakran használták a romlott, törött, szakadt, rongyos, romos kifejezéseket. A dokumentumból ugyanakkor az is kiderül, hogy az épület jellemzően már ekkor megkapta mai formáját, amelyen az 1817-es újjáépítés is csak részben változtatott. Utóbbi Mikó Miklós nevéhez kötődött, aki a napóleoni háborúk idején Franciaországot megjáró kapitányként beleszeretett a manzárdtetőbe, és fékezett habzású barokk

modorban szabott új kontúrt az épülettömegnek. Annak mintázata, hogy a némiképp endogám helyi nemesség – a Bethlenekkel kezdve a Wesselényiekig – perli és öröklő, adja és veszi a kastélyt, egy örmény származású kereskedő színre lépésével tört meg. Romantikus alakjáról érdemes egy picit hosszabban is írni.

EGY ÖRMÉNY KERESKEDŐ

—Zakariás Antal a bánági rézbányák átvétele után telepedett le Balánbányán, ahol vezetésével rohamos fejlődésnek indult a termelés 1840 után. Jókai Mór székely származású feleségén, Laborfalvi Rózán keresztül is ismerhette Zakariás történetét, amelyet a Fekete gyémántok című szövegében tett irodalmi alapanyaggá. Berend Iván regényalakját Zakariás Antal formálta, aki Jókai hőiséhez hasonlatosan a munkások között élt, és saját költségén küldte a fiatalokat bányászati és bányamérnöki iskolákba. Gábor Áron 1848 őszén Zakariás Antal bodvaji vashámorában öntötte első rézágúit Bodor Ferenc mérnök vezetésével. Bodor – Zakariás alkalmazottjaként – megalapította a madarasi lőszergyárat is, amely nélkül nem lehetett volna sikeres a háromszéki ellenállás és Bem József erdélyi hadjárata sem. Jókai főhősével ellentétben Zakariás Antal azonban nem halt meg, „csak” tönkrement

02

- 01 Fiafalva madártávlatból, az Ugron-kastély angolparkjából nézve. Előtérben a kastély, a kép jobb oldalán kiépülőben a hozzá tartozó reneszánsz kert
- 02 A fiafalvi Ugron-kastély az uradalmi istállók felől nézve. Az épület bal oldalán a magtár, középen az egykori négy sarokbástyás kastély kapubástyája. A kép jobb oldalán, előtérben az egykori gazdasági udvar méretes kútja

ÉPÍTÉSZ | ARCHITECT
Köllő Miklós

FOTÓ | PHOTO
Szigeti Vajk-István

SZERZŐ | AUTHOR
Wesselényi-Garay Andor

a szabadságharc után. Maradék pénzén 1855-ben vásárolta meg a kastélyt, a bánya eladásából származó jövedelmeit pedig – ismerve a helyi örménység szerepét a marhakereskedelemben – a kastély gazdasági épületeibe fektette.

A MINTAGAZDASÁG

—A kastély Zakariás Antal és felesége halála után egy 1866-os árverés során került negyvenezer forintért az Ugronokhoz. A vevők Ábránfalvi Ugron János, Udvarhelyszék királybírája és felesége, Györffy Ágnes voltak. A család kitarató munkával pár évtized alatt mintagazdaságot teremtett az uradalomból. A korabeli lapok a mindennapi és társasági élet hírei mellett beszámoltak a ménesről, a szeszfőzderől, de tudósítottak a gazdaság sikereiről, így Fodor József főkertész aranyérmet nyert zöldségeiről is. Ugron Zoltán, aki a vásárlást intéző apja után 1882 óta igazgatta a birtokot, 1928-ban halt meg. A mintagazdaság az öt utódra szállt, akik közül a három fiú neves magyarországi mezőgazdasági akadémiákon kapta meg képzését. 1949-ben az épületet államosították, tereibe az állami gazdaság irodái költöztek.

A ROMLÁS VIRÁGA

—Jóllehet a kommunista éra lelakta a kastélyt, az igazi állagromlás 1990 után indult el, amikor két évtizedre magára maradt az épület. Hosszú per kezdődött az állam és a kastélyt visszaigénylő örökösök között, amely ugyan az utóbbiak győzelmével zárult, viszont nem állította meg az együttes rohamos pusztulását. A régi-új tulajdonosok

családon belül próbálták meg a kastélyt értékesíteni. Így került a tulajdonjog 2005-ben a Budapesten élő Ugron Évához és férjéhez, Maróty Miklóshoz. Az állagmegóvás első lépéseként 2010-ben egy szakértői tanácskozást követően felújították a tetőt és koszorúkkal fogták össze a falakat. 2019-től a magyar állam támogatásával elkészítették a műemléki terveket, majd újabb jelentős összegű állami támogatás révén elkezdődött a felújítás is. A munkálatok 2024 nyarán fejeződtek be. Noha hátravan még a reneszánsz kert kiépítése és az angolkert régészeti feltárása, a kastély rendezvénytérként nyitotta meg kapuit húsz-harminc fős olyan román és magyar társaságok számára, akik egyben akarják kivenni az egész létesítményt.

—Noha a felújított kastélyra a környék ékköveként tekint a sajtó, Sándor-Zsigmond Ibolya cikke találón állapítja meg, hogy „a fiafalvi Ugron-kastély lakói a nemesség átlagos életét élték, annak megfelelően gazdálkodtak és építkeztek. Egyszerűség és munkás élet uralkodott a kastélyban. Fölösleges és haszontalan költségek nem voltak jellemzőek az itt lakók életére. Az udvarban fellelhető gazdasági épületek, kertek inkább a munkára és az önellátásra való berendezkedést sejtetik.” [1]

A FELÚJÍTÁS

—A Köllő Miklósék által vezényelt felújítás legnagyobb érdeme, hogy sikerült megőriznie azt a karaktert, amely eredetileg is az ambiciózus kúriák fölé pozicionálta az együttest, ám az innen-onnan ellesett műépítészeti fogásokat ízes vidékiséggel interpretálta. Különösen annak tekintetében nagy teljesítmény ez, hogy 2021-re az

02

03

04

- 03 A kápolnát magába foglaló jobb oldali sarokbástya emeletét a 20. század elején építették.
- 04 A korabeli kétkarú díslépcső, a kastélykert híres rózsáival, melyeket hajnalban vittek Segesvárra, s onnan vonattal Bukarestbe
- 05 A kastély az angolparkból nézve
- 06 A magtár a reneszánsz kertből nézve

05

együtt gyakorlatilag romhalmazzá vált, így a már említett konkripció ellenére is szabadabb teret kaphatott volna a képzelet.

—Nem könnyű szavá tenni az elrendezést. Az additív tömegek kompozíciójaként megjelenő L alakú kastély bejárati szárnya két egységből áll. A tömeggel is jelzett kapubejárattól balra helyezkedik el a magtár, jobbra a lakoszárny. Erre a kompozícióra merőlegesen áll a palotaszárny. Két végén – a kapubástya barokkos manzárdtető-motívumával hangsúlyozott – fejtömeg. A palotaszárnyon belül egy kissé eszkábált enfilade: egyik végén kastélypark, másikon – vagyis az L-alak külső könyökén – saroktorony, földszintjén barokk stukkódíszes, boltzott kápolnával. Gazdagítja még a tömeget a palotaszárny külső homlokzatához illesztett három bumfordian ízes, ízesen bumfordi toldalék, amelyek testes földszaggal gúzsolják a franciásan mocorgó motívumokat.

—A főbejárat a kapuáthajtón keresztül feltáruuló belső udvarról nyílik. Kettős, barokkosan íves lépcső vezet jobbra, vagyis egy folyosón keresztül a reneszánsz kert irányába, balra pedig a dísztermekhez illesztett szivarverandára. A jobbra nyíló folyosó hullámzó léccálmennyezettel jelzi, hogy pusztán átmeneti tér, ennek végén balra tárul a recepció, jobbra, tizenkét grádicson hágva

pedig a lakoszárny emeleti szintje. A recepció a már említett palota-enfilade első eleme. Innen egyik irányba nyílik a kastélyparkba nyúló hármastér, a másikba pedig – a sarokhelyzete miatt a tengelyből szükségképp kimozduló – kápolna.

—Amennyiben a barokk mibenlétét kérjük számon az együttesen, akkor azt a megközelítésben feltétlen megkapjuk. Egy lapított Z alakot bejárva két teljes fordulatot teszünk, mire a kaputól a reprezentatív terek végéig jutunk. Ezt a hatást csak erősíti a késleltetések rafinált rendszere. A telekre érve olyan tengelyes helyzet fogad, amely mégsem mutat egyértelműn az áthajtó irányába. Amikor azonban a felvezető út a reneszánsz kertet határoló kőfal mellé húzódik, felgyorsul a tér, miközben még mindig csak épp sejteti, hogy van még világ a kapun túl is.

FORGATÓKÖNYV ÉS TERVEZÉSI RÉTEGEK

—Nem véletlen ez a scenografikus hatás, Köllő Miklósék ugyanis forgatókönyvként szövegezték meg, minek kellene történnie az egyes terekben, hogy mily hatásoknak kellene érvényesülni mozgás és használat közben. Mindez jól illusztrálja tervezési eljárásuk három rétegét. (i) Jellemzője ennek egyfelől a filológiai pontosság igénye, amely viszont nem írta felül azt az érzékenységet,

06

rugalmasságot, amellyel a romok között lelt töredékeket adott esetben más helyiségben hozták helyzetbe. „Amikor elkezdjük az épület felmérést – idézi fel Köllő Miklós a már említett Nagyálmós-cikkben –, az egy tetővel ellátott, minden történeti értékétől megfosztott romnak tűnt, egyedül a kápolnabelső őrzött valamit az egykori kastély valójából. A [...] kutatás során kerültek elő az egykori korszakok lenyomatai, tanúi: barokk parkett, reneszánsz ajtókeret-töredékek (egy része kéményből kibányászva), másodlagosan felhasznált díszesen faragott mennyezeti gerendadarabok (a deszkák közötti takarólecek bevéssett profiljával), egy eddig Erdélyben párhuzam nélküli kerámiapadló, aztán kályhacsempék, ólomüveg, és végül, de nem utolsósorban a Mátyás király korabeli udvarház tornácalapozása. Szóval: minden, amit remélni sem mertünk. És mindent mentettünk: ablaksarkat, hargalót*, utolsó szöveget, valamire még használható fadarabot, tenyérnyi korabeli vakolattöredéket. Furcsa együttállások is kialakultak az idők folyamán többször átalakított, a kutatások során »megvetkőztetett« épületen: a reneszánsz kori lőrés vágja a barokk korszak ablakkeretezését.” [2]

—A Tövissi Zsolt által tündérszerűnek nevezett attitűd – a jó műemlékvédő építész akár a tündér: észre se venni, hogy ott járt, mégis elrendez mindent –, nos, ez az attitűd egészül ki (ii) azzal a tervezői bátorsággal, amellyel Köllő a kritikai rekonstrukció mellett dönt. És mer például olyan új bejárati lépcsőt tervezni, amelynek formája idézi ugyan a fényképeken is megörökített eredetit, de anyagában és részleteiben – fa és fém – már egyértelműen mai.

—Harmadik réteggként ott van végül (iii) az a forgatókönyvvel is illusztrált szabadság, amellyel képes a történeti terek interpretációjára, kortárs hatásainak elemzésére. Különösen tanulságos az a program, amelyet

a kápolna kapcsán fogalmazott meg. „Várható lesz a feltárt részletek valamelyes tompítása, összehangolása. Lesz, amit csak kívülről mutatunk meg (pl. lőrést), hogy ne egy zakota tér legyen – ez itt az áhítat helye. Fiatalfván egy templomban vannak a reformátusok és unitáriusok, mi erre egy lapáttal ráteszünk: ökumenikus kápolna kellene ez legyen, ha lehet. A mennyezetet helyreállítjuk, a falon a falkutatást részben bemutatjuk [...] ez egy egységes, barokk tér kellene maradjon.” Monológként folytatódik a nyersségével együtt lefegyverző írás, amikor Köllő a kérdéseket sorjázza: „Falon feszület? Szenteltvíztartó? Örökmécses? – ezek a katolikus tér attribútumai. Ha ökumenikus, akkor kellene. Ortodox nem tud lenni, ott még több minden kell, de itt eleve egy tér van, nincs lehetőség többre. De minden vallási attribútum másodlagos a térhez képest: nem tapad rá a falakra, vagyis a kápolna szerartási berendezése modern, bútorszerű, mozgatható.” [3] Megkapó és tanulságos énbeszéd, amelynek ismeretében némiképp túlmagyarázás, ahogy a kápolnában részben bemutatják a falkutatás nyomait. Világos, hogy ez a kastély történetének egy újabb időrétege, hangsúlyozása inkább tűnik a műemlékvédelemmel mint olyannal kapcsolatos üzenetnek, semmint a hatást erősítő gesztusnak. De ez legyen az én tamáskodásom.

—Ugyancsak a tér mibenlétével foglalkozik a palotaszárny helyiségeit, azok dinamikai hatását taglaló passzus. Ahogy erről már esett szó, a recepcióról nyíló enfilade három egységből áll. Az első egy reprezentatív bálterem, az utolsó pedig a teraszterem. Tanulságos, ahogy a forgatókönyv a köztes termet vezeti be: „Átmeneti tér a szuprematikus fehér teraszterem és a rekonstruált bálterem között. Ennek finomhangolása a menet közben tisztuló összkép függvénye. Ennek kell alámuzsikálnon ez a tér: a hatásakkord szerint fog alakulni. Mivel az

09

07

- 07 Az angolparkra nyíló terasz
- 08 A kastély északnyugati homlokzata
- 09 A restaurált kápolnabelső, a régészeti leleteknek megfelelő, Erdélyben eddig analógia nélküli téglapadlóval, a történelmi járószintek és a befalazott lőréses diszkrét jelzésével. A mennyezeten Nemes Domokos 1714-es felújítását megőrkítő monogram és dátum

08

egybenyitott termék hosszú, folyósószerű érzést keltenek, itt a falon részben tükrök lesznek, optikailag szélesítve hatását. Orvosolja a kevesebb fényt, emeli a tér minőségét. Itt is csillár lóg a mennyezetről, ennek formája a teremhez igazodó, elnyújtott ellipszis.” [4]

—A kritikai finomhangolásra tett utalás egyáltalán nem túlzás. A kapubástyában szűk csigalépcső vezet a tetőtéri szobához. Az első elképzelések szerint függőleges pálcákkal, fafogóddzóval alakították volna ki a korlátját. Modellezés közben derült ki, hogy a fogóddzó egyrészt túl-motiválja a kompozíciót, a mellvéd hatása pedig túlzottan falszerű a függőlegesek miatt, ezért a szerkezetet módosították, létrehozva a jelenleg is látható V alakú pálcacsztást. Mely osztás végül közös motívumként tért vissza az összes új lépcsőn.

SZERKEZETEK

—A munkákat természetesen falkutatás és talajszondás feltárás előzte meg. A vizsgálatok kimutatták, hogy az eltelt évtizedek alatt a külső talajszint mintegy méternyit emelkedett, amihez organikusan töltődtek fel a belső járószintek is. Első lépésként a falakat szabadították ki a feltöltésből, amivel sikerült rekonstruálni a bejárati várárkot is. Arra is fény derült, hogy az egyes bővítések és toldások megfelelő alapozások nélkül készültek. Ez volt a magyarázat arra, hogy miért repedtek meg a belső falak, továbbá, hogy miért mozdultak ki a földszint falai a „sarkok vegyes, téglá és kő kötéseiből annak ellenére, hogy szakszerű fal-szövést mutattak. Minden alaphiányosságot aláfalazással

kellett pótolni, az eredetivel megfelelő kőminőséggel és habarccsal. Az emeleti lakosztályok szintjén is a hosszanti és keresztirányú falak összekötésre szorultak. A falak repedéseit a nagyobb nyílások esetén visszabontással és újrafalazással, a kisebbek esetén üvegszálalás fémspirálokkal, fémpántos és fémhúros kötésekkel rögzítették. A falak felső részén, a födémek fölött vasbeton koszorút alkalmaztak. A kisebb repedéseket injektálással tömítették”. [5]

—Annak érdekében, hogy a magtárat szállásépületként tudják hasznosítani, padlószintjét lesüllyesztették, födém-szerkezetét pedig megemelték. Ahol nem lehetett a szerkezetet fából megoldani, oda új acélkonstrukció került. A födémmozgatások eredményeként nyílt lehetőség arra, hogy az emeleten összeköttetést kaphasson a magtár és a lakószárny. Az alaprajzokat böngészve arra is lehetőség lett volna, hogy a magtár földszinti szobáihoz is „fedetten” jussanak el: a megrendelői igényekkel összhangban Köllőék azonban úgy döntöttek, hogy folyósó helyett nagyobb szobákat adnak – külső megközelítéssel. Annak érdekében, hogy a magtárat megkülönböztessék a palotától, előbbi rusztikusan képzett, fehérre festett vakolatot kapott. A palotaszárny színezése a környékbeli kastélyokon megszokott barokksárga lett. A vastos bővítésmény-tünciségek fehér színe úgyszintén azok kiszolgáló-jellegére utal.

—Jómagam egyetlen elemmel – pontosabban kettővel nem tudtam megbarátkozni.

11

09

(i) A palotaszárny enfilade-ja az eredeti terveken egy olyan nagyvonalú teraszba vezetett a véghomlokzaton, amely szabadtéri színházlelátóként is működhetett volna az angolkert irányába. Ez a gesztus elmaradt, született ugyan egy terasz, de ennek ágas szerkezete – számomra – túlráajzott és -konstruált a kastélytömeg indításaként/zárásaként. Érthető koncepció, hogy ezekkel a homlokzati rátétekkel a tervezők a jelen átmenetiségét, elbonthatóságot akarták hangsúlyozni a történelem glaciálissá tömörödött monolitikuma mellett – mégis.

—(ii) Hasonló az érzésem a főlépcsőtől a recepcióhoz vezető folyosó végén is. Itt az előzőhöz hasonló modorú, csak jóval kisebb lépcső vezet a reneszánsz kerthez. Itt sem az elvi szempontokat vitatom, hanem a hatás deficitjére kívánok rámutatni. Képzelnék el, ahogy a szivarszobából lefodrozódunk a bejárati lépcsőn, majd újra fel annak másik szárnyán, hogy a recepciófolyosóra lépve a menyegző hullámain sodródjunk a kert felé, ahová kilépve – kis túlzással – egy dohányzógang fogad. A barokk által diktált mozgásélmények, elsődleges és másodlagos útvonalak dinamikája szempontjából tartom kevésbé sikerültnek ezt a két darabot. Lezárják, megszüntetik ugyanis az olvasható és kontinuus tértörténeteket. Nem folyamjellegűek, hanem pontszerűek. Nem egy lánc részei, hanem szolid testek. Nem esztétikai értelemben kötik a kerteket a kastélyhoz, hanem csak a használat tekintetében. Pedig Köllő nagyon pontosan érzi, mi is lehetett a szerepe a kastély körüli parknak, „amely mostoha körülményeket túlélve őrzi a tájképi parkok két korszakának kedvenc fáit:

07

a platánt, illetve a túlevelűeket. Kastély és kert összetartozik. Nemcsak képileg; egy kastélykertben egész település közösségét vendégül lehet látni, ez a közösség nappalija tud lenni ünnepnapokon.” [6] Tökéletes meglátás, de – és most megfordítanám a tekintetet – egy nappaliból nem ilyen lépcsők nyílnak.

05

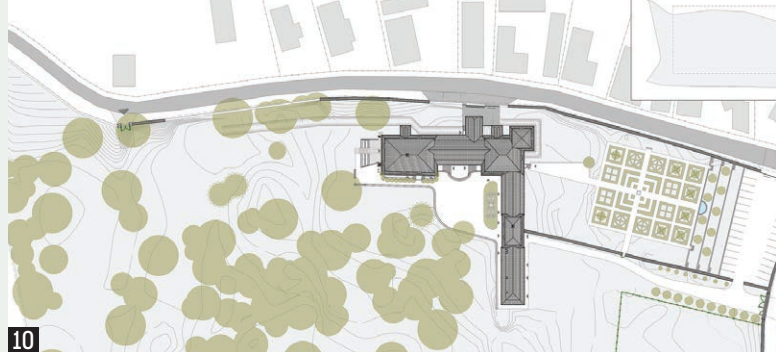
A MŰEMLÉKEKTŐL A MŰ EMLÉKEKIG

—Az elmúlt tizenöt év magyarországi műemlékvédelmi diskurzusai kimerültni látszottak a Velencei Charta doktriner elutasításában és/vagy elfogadásában. Intakt ideológiai rendszerek ütköztek ezekben a beszélgetésekben, amelyek ennek megfelelően váltak egyre indulatosabbá – idővel pedig egyre természetlenebbé. A szakmainak tűnő álláspontok ráadásul egyre kevésbé tudták elfedni, hogy a karták mögé bújtatott érvek a politikummal kapcsolatos vélekedéseket képviselték. Magyarán: a műemlékvédelmi toposzok az építészettörténethez hasonlóképp váltak politikai instrumentummá. A közélettel és -múlttal kapcsolatos attitűdök olyan duális érvelési univerzumot hoztak létre, amelynek középpontjában két egymást kizáró és kölcsönösen hiteltelenítő tételmondat állt. A fórum pedig, ahol ezek a mondatok a legtisztább érvelések mentén hangozhattak el, a budai Vár lett. E zéróösszegű játszma modellhelyszínén a mai napig két igazság létezik. Az egyik szerint mindenki náci, aki az új-rekonstrukciók mellett érvel. A másik szerint pedig mindenki kommunista, aki annak ellenében.

—A két paradigmát elválasztó szakadék mélyéről halk, ám annál értelmesebb hangként szólaltak meg azok a tanulmányok, amelyek igyekeztek történeti kontextusba helyezni a műemlékvédelemmel kapcsolatos hazai gondolkodást, továbbá megpróbálták „demisztifikálni” a Velencei Chartát és szerepét. Zsembery Ákos dolgozata [7] már 2015-ben meggyőzően érvelt amellett, hogy nem elméleti paradigmaváltás tapasztalható a műemlékvédelemben, mint inkább a kortárs építészeti folyamatok és irányzatok elkerülhetetlen hatása. Tanulmányának zárófejezete végül a filológiai rekonstrukciók helyett a kritikai felújítások olyan – Cesare Brandi óta egyébként ismert – gyakorlatát ajánlotta, amelyekben különleges hangsúlyt kap a munkát végző építész ingéniuma. Szép példa erre a régi budai városháza refunkcionálása Szabó Leventétől, [8] netán a Zeneakadémia megújítása Magyarai Évától, Pazár Bélától és Potzner Ferencről. [9] A magam részéről ezekhez az erőfeszítésekhez sorolom a budai Vár Potzner-féle rekonstrukcióját, [10] de Kokas László beavatkozásait is. [11] És a saját léptékében Köllő Miklósék beavatkozását is.

—Noha a műemlékvédelemben a megőrzésre és bemutatásra használt három alapkifejezés – a konzerválás, a restaurálás és rekonstrukció – egészen az ezredfordulóg jól rögzítette a beavatkozások mértékét, a végeredményként született műegész értékeléséből rendre kimaradt az építész teljesítménye. Pontosabban, annak minősítését rendre pre-formálta, hogy mennyiben volt megfeleltethető az az egyes karta-előírásoknak. Ebben érthető módon vettek részt a tervezők is, akik ritkán mulasztották el rögzíteni, mily alapon is végezték munkájukat. A rendelkezésre álló fogalmak elégtelenségére, továbbá a pozíciók tarthatatlanságára hívta fel a figyelmet az a cikkpáros, amely a Stöckl-lépcső újjáépítése kapcsán született. A vállalat ismertető Masznyik Csaba egyértelművé tette, hogy tervezőnek Hauszmann Alajost tekinti, [12] ami segíthetett volna a későbbi méltatás számára, hogy nyelvet, fogalmi készletet találjon a lépcső leírására. Ware-Nagy Orsolya ugyanakkor a jelen pozíciójából akarta megérteni, hogy mit jelent a Lovarda, a Főőrségi épület és a Stöckl-lépcső kompozíciója, így – elismerve saját bizonytalanságát – a teljes rekonstrukció, a visszaépítés, az újjáépítés fogalmi mellett a kísérleti régészettel állítja párhuzamba az együtttest, amelyben „minden olyan, mintha az volna, ami – de mégsem”. [13] Az imént említett pre-formált értelmezés(i kényszer)re példa Ware-Nagy Orsolya cikke, az abból kivezető egyik lehetséges útra pedig Masznyik Csaba tervezői visszavonulása. Hogy ti, amennyiben tényleg Hauszmannot fogadjuk el tervezőnek, akkor az együttesen nem a saját korunk által felvetett hitelességet kell számon kérnünk, hisz szükségképp az lesz az egész hőbelevanc. Hanem a Hauszmann által javasolt elemkészlet koherenciáját, szintaktikáját és esztétikai integritását. És ez az a pont, ahol ennen farkába harap a kígyó, mert ez az a téma, amelyhez a kortárs építészeti írók még nem értenek. Jelen sorok szerzője se.

—Belátható, ebben az értelmezési pokolban az egyetlen járható eljárás az, ha mégoly változó koordináta-rendszerrel ugyan, de a kritikai beavatkozással megszületett

építészeti teljesítményt és annak hatását vizsgáljuk. És tesszük ezt úgy, hogy újra és újra kartafüggetlen monásznak tekintjük az adott világot. Mindez, elismerem, nem a legegyszerűbb feladat a fiatalvi Ugron-kastély esetében, mert Köllő Miklós sem mulasztotta el rögzíteni, hogy a Velencei Charta elvei szerint, még inkább a Narai dokumentummal [14] azonosulva szavazott a bomladozó kánonok közül a kritikai rekonstrukcióra.

ÖSSZEFOGLALÁS

—Erdély kortárs építészete kapcsán tehető megállapítások némiképp ellentmondásban vannak egymással. Örvedetes egyfelől, hogy az elmúlt húsz évben megjelent egy jól beazonosítható öko-regionalista építészeti, amelynek több fejezetét is bemutatunk előző lapszámunkban. Miközben az is igaz, hogy a fogyatkozó magyarság és az üresen álló épületállomány miatt az értelmiség erkölcsi kötelessége lenne nem építeni, hanem a meglévőt felújítani. Legyen szó csúrról vagy házról, kastélyról vagy templomról. Építés hiányában viszont nincs kortárs építészeti, megszűnnek a kísérletek, ezzel pedig elmaradnak azok az eredmények is, amelyek megtermékenyíthetnek akár a műemlékvédelmi gyakorlatokat is. Sverre Fehn Hedmark Katedrális Múzeuma egészen másképp nézne ki a high-tech építészeti pontmegfogásos üvegfal szerkezete nélkül. Mint ahogy más lenne a hatása Carlo Scarpa veronai castelvechchiójának is, amennyiben nem korrodeált acélok alkalmazásával például a lépcső szerkezeteként. Egy olyan elemet, amely Eero Saarinen leleményeként 1964-ben került először homlokzatra a John Deere-székház építésekor.

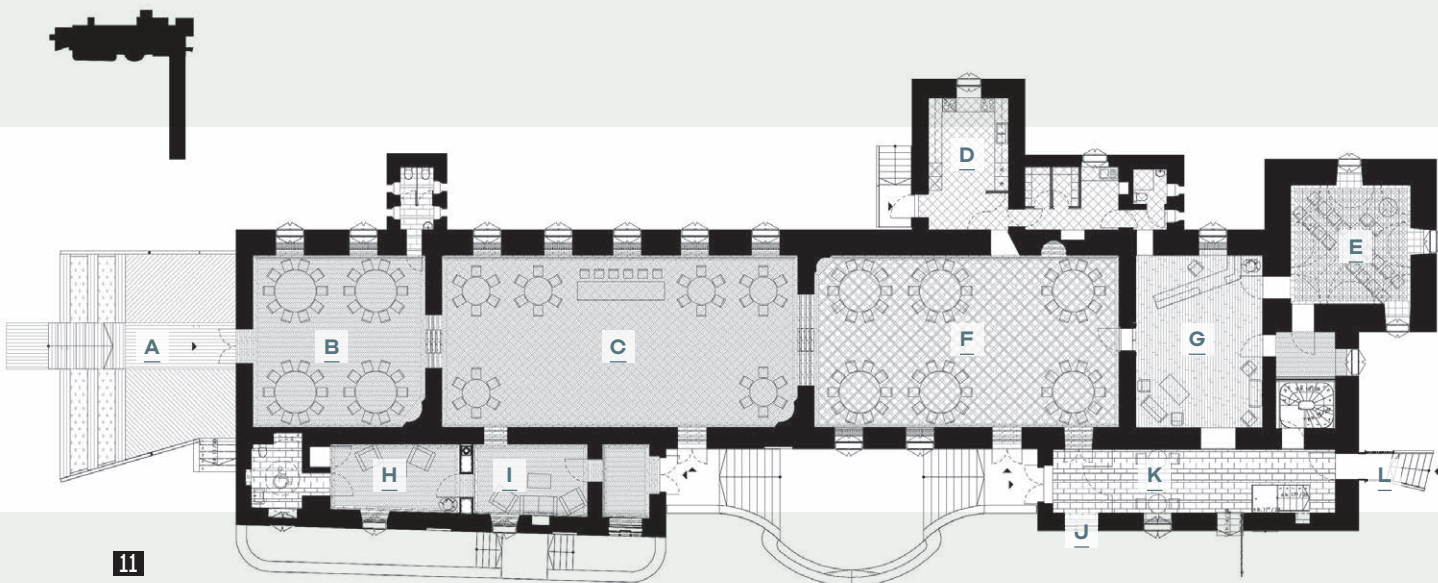
—Az üveg mellett különösen a rozsdás acél bizonyult kellően rugalmasnak ahhoz, hogy gond nélkül lehessen a műemlékek idősűrítmenyéhez illeszteni. Divattá válását – nem csak a romániai műemlékvédelemben – szemantikai alkalmazkodóképességének is köszönhetette, amelyet leginkább a műemlékek heterokroniája követelt meg. Míg az üveg az imaginárius tapintatot és a steril kor-szerűséget képviseli, addig a rozsdás acél a jelent tapasztja a múlthoz.

—A fiatalvi felújítás legnagyobb eredményének azt tartom, hogy halk kritikai nyöszörgéseimmel együtt is kibújik a műemlékek csinálási és értelmezési rutinjai alól. Nincs Cor-Ten és nincs üveg; nincsenek karták és ellenkarták; ennek megfelelően dacos ellenállás és látványos behódolás se. Helyette a saját hagyományait egzisztenciális tétellel őrző lelkesedés, olyasfajta beleérzés, amely zálogul nem az ideológiai megfeleltethetőséget, hanem az egyedi építészeti döntéseket és az azokkal járó felelősséget jelöli meg.

A | Terasz
 B | Kis rendezvényterem
 C | Tükörterem
 D | Konyha

E | Kápolna
 F | „Palota” terem
 G | Recepció
 H | Kis társalgó

I | Dohányzó
 J | Vendégszobák felé
 K | Folyósó
 L | Reneszánsz kert felé

- 10 Helyszínrajz, a kastély bal oldalán a viszonylag épen megmaradt angolpark, jobb oldalán a javasolt reneszánsz kert
 11 A kastély keleti szárnyának alaprajza, bal oldalán az eredetileg javasolt, amfiteátrumszerű terasszal

* Hargalló – felcsíki tájnyelven: firgellő, a magyarországi szóhasználatban leginkább a riglihez hasonló szerkezet. Középen lyukas fadarab, amelyet a kétszárnyú ajtók rögzített szárnyára szegelnek, hogy vízszintesre állítva tartsa csukva az ajtót. A nyílászárnyon gyakran a fogadására alkalmas vályút is kialakítottak annak érdekében, hogy a szerkezet vízszintesen álljon. Az Ugron-kastély esetében talált hargallók fémből készültek.

IRODALOM / REFERENCES

- [1] Sándor-Zsigmond, Ibolya: „A fiatfalvi kastély és lakóinak életmódja egy 1805-ös conscriptio alapján”, *Acta Siculica* 2009, pp 605-622.
 [2] Nagyalmos, Ildikó: „A fiatfalvi Ugron-kastély: a környék büszkesége”, *Porta - Terek, házak, Otthonok*, 2024/7, p 7.
 [3] Köllő, Miklós: *Restaurálási forgatókönyv*, Ugron-kastély, Fiatfalva, kézirat, 2024, p 11.
 [4] Köllő, Miklós: *Restaurálási forgatókönyv*, Ugron-kastély, Fiatfalva, kézirat, 2024, p 13.
 [5] Bulbuk, Márton István: „Ugron-kastély – Tartószerkezeti beavatkozások, Ugron Castle - Structural interventions”, XXVII Nemzetközi Építéstudományi Konferencia – ÉPKO, 2023 június 8-11, Csíksomlyó, Jakab Antal Ház, kézirat.
 [6] Nagyalmos, Ildikó: „A fiatfalvi Ugron-kastély: a környék büszkesége”, *Porta - Terek, házak, Otthonok*, 2024/7, p 8.
 [7] Zsembery, Ákos: „Az 50 éves Velencei Charta újra felfedezett öröksége: A »kritikai restaurálás«, *Építés - Építéstudomány*, Vol 43, No 3-4 (2015), pp 365-382.
 [8] Pazár, Béla: „Az egész vonzása. A régi budai városháza megújítása”, *Metszet*, Vol 9, No 5 (2018), pp 16-21.
 [9] Szabó, Levente: „Nem látszani és mégis. Rendszertől a részletekig: a Zeneakadémia megújításának építészeti stratégiájáról”, *Metszet*, Vol 5, No 1 (2014), pp 44-49.
 [10] Csanády, Pál: „Minden mindennel összefügg a Várban: Interjú Potzner Ferencsel a Nemzeti Hauszmann Tervről”, *Metszet*, Vol 7, No 5 (2016), pp 10-13.
 [11] Wesselényi-Garay, Andor: „Egy villa átalakulása, A felújított Hild-villa a Budakeszi úton”, *Metszet*, Vol 9, No 5 (2018), pp: 48-51.
 [12] Masznyik, Csaba: „A Stöckl-lépcső rekonstrukciója, építész Hauszman Alajos, 1896”, *Metszet*, Vol 7, No 5 (2016), pp 34-39.
 [13] Ware-Nagy, Orsolya: „Újra ott áll, mindig is ott állt, a Főőrség épülete és a Stöckl-lépcső a Várban”, *Metszet*, Vol 10, No 7 (2019), pp 16-23.
 [14] „Narai dokumentum a hitelességről, 1994”, in Román András - Lampert Rózsa - Fejérdy Tamás: *Karták könyve*, Építésügyi Tájékoztatói Központ, Budapest 2011, pp 41-42.

ÉPÍTÉSZ: Köllő Miklós (Larix Stúdió) | ÉPÍTÉSZ TERVEZŐK: Györfy László-Miklós, Molnár Zsolt, Siklódi Róbert, Madaras Péter | STATIKA: Gurzó András, Gurzó Levente, Kericsó Zoltán | ÉPÜLETVILLAGOSSÁG: György Levente | ÉPÜLETGÉPÉSZET: Pál Hunor | MEGRENDELŐ: Materrum Kft. | KIVITELEZŐ, FŐVÁLLALKOZÓ: Mark-Trix Building Kft., Kibédi Ferenc | MUNKAPONTVEZETŐ: Pál Attila